

Lengyel Olvasóterem I

1951-ben kezdődik és ez a dátum megegyezik a budapesti Lengyel Olvasóterem első nyelvtanfolyamaival. Ennek az évnek nyarán ugyanis Balatonföldváron nyaraltam, s ott megismerkedtem néhány rokonszenves lengyel építésszel, akikkel együtt röplabdáztam egy barátságos mérkőzésen a helyi Honvéd üdülőcsapata ellen. A meccset, minimális pontkülönbséggel nyertük meg és utána új barátaim olyan szeretettel ünnepeltek, hogy még napokig együtt töltöttük maradék nyaralási időnkét. Közös nyelvünk az angol volt (amit én még 1947-ben kezdtem tanulni Sárospatakon), de pár nap alatt, mer kíváncsiságból, felszedtem vagy száz lengyel szót. Tetszettek ezek a lengyelek, különösen egy széke fiatalasszony, de tetszett a nyelvük is.

Pár héttel később anyám az utcán beleütközött egy idősebb lengyel hölgyismerőshez, aki a Lengyel Olvasóteremben dolgozott. A néni Sásdi Sándor magyar író anyósa volt, aki ismert engem és ezért megkérdezte: nem akar a fiad véletlenül lengyelül tanulni? - mert most indulnak a nyelvkurzusaink. Anyám tudott a balatoni epizódról, s rögtön rávágta: úgy gondolom, igen. Így aztán 1951-ben, tizenhét évesen beiratkoztam a Váci utcai Olvasóterem első rendezett nyelvtanfolyamára.

Rendkívüli tanárom volt ezen a tanfolyamon: Varsányi István. Az idősebb nemzedékhez tartozó polonisták, illetve polonofilek talán még emlékeznek erre a már kopaszodó, sötéthajú férfira, akinek lengyel volt a felesége, tehát nap-mint-nap gyakorolhatta azt a nyelvet, amit jó hangsúllyal és szép kiejtéssel beszélt és tanított. Varsányi angolul is jól tudott és érdekes, hogy ömegörököltém tőle az angol-lengyel-magyar háromszöget, ami persze összefüggött azzal is, hogy engem pár hét múlva már legjobb tanítványai között tartott számon. (Évek múltán, egyszer egy varsói nyelvtanfolyamon egy hölgy rámkérdezett: - Maga olyan szépen beszél lengyelül. Nem a Varsányi tanította?) Valamikor 1952-ben aztán Pista érdekes feladat elé állította 8-10 tagú lengyelül tanuló csoportunkat: behozott egy verset azzal, hogy fordítsuk le otthon. A vers nem volt könnyű: Julian Tuwim *oDwa wiatry* című rövid, de frappáns verséről van szó, amelyben fellelhető a különböző mozzanatos igék fordításával lehetett gond. Én akkor már írogattam verseket, pár hónappal később meg is jelent az egyik egy antológiában, tehát Tuwimmal is megbirkóztam. A következő órán Pista felolvasta a beadott fordításokat és közülük (bár osztályozni nem osztályzott) magasan az enyémet hozta ki legjobbnak. Ezzel természetesen felbátorított, hogy fordítsak mást is, például Broniewskit, akinek romantikus szocialista verseit akkoriban József Attila mellé állították. Igaz, tőle már nem sokkal a Lengyel költők antológiája 1953-as megjelenése után átpártoltam Galczynskihöz, akinek *A Westerplatte katonái* c. Gáspár Endre-fordította versében egy olyan autentikus antifasiszta versre leltem, amihez hasonlót akkor még nehezen találtam a magyar lírában. De ez, illetve későbbi személyes ismeretségem az 1953 decemberében elhunyt Galczynskival egy másik téma, amiről több helyen írtam, s ez már nem tartozik hozzá szervesen az Olvasóterem történetéhez.

A nyelvtanfolyamon kívül szívesen jártam a Váci utcába úgynevezett öt soros estekre is. Ezekben részben a tanulók mutatták be nyelvtudásuk zsenyéit (pl. kis jeleneteket írtak és tanultak be a lengyel nyelvtan nehézségeiről, máig emlékszem a *krabrnny przekryzwiaciel* név jelző szerkezet deklinációs történetére!), vagy szavaltatok hangzottak el lengyelül, esetleg magyar fordításban is. Úgy emlékszem, én is szerepeltem ilyeneken, hol mint éltanuló, hol mint versfordító (Tuwimmal és Broniewskivel). De a második sor után rendszerint borozgatás, illetve vodkázás kezdődött, mihez kinek volt kedve, majd társasjáték. Körbeültünk és néha olyan játékokat játszottunk, amitől az ember hátán végigfutott a hideg. Dolgozott akkoriban

különös ember, talán László volt a keresztnéve. Ez az életben, Egyiptomban is és ismert mindenféle hipnotikus volt, hogy kiment az el térbe, ahonnan nem hallhatott bennünket és a társaság hátralevő része megegyezett egy bizonyos cselekvés-sorozatban. Pl. amikor bejön a médium, menjen oda X-hez, vegye ki a zsebéből a pénztárcáját, illetve a fés jét és adja oda a szemközti ülő Y-nak. Ungváry bejött, a szemét bekötötték és kért egy övezet tőle, akinek megfogta a pulzusát, majd így szólt: "irányt kérek. Az illető érverése alapján elször bizonytalanul, majd egyre biztosabban odalépett X-hez és végrehajtotta a társaság által megbeszélt cselekedetet.

Ez a gondolatvitel nem tudom, hogyan működött, de hogy mennyire működött, a magam példáján bizonyíthatom. Egyszer engem jelöltek ki övezetnek, de én egy részletben eltértem a társaság által előre megbeszélt forgatókönyvtől és Ungváry pontosan azt csinálta, amit én szuggeráltam neki. Mondom, ez kicsit ijesztő is volt olyan időben, amikor az ELTE pszichológia-professzora azzal kezdte el előadásait: "Tisztelt hallgatók, lélek pedig nem létezik, viszont megér sítette hitemet a Hamlet igazában: vannak oly dolgok földön és égen, amelyeket még elképzelni is nehéz. (És a dialektikus materializmus enyhén szólva korlátozott, idejélmúlt tanítás).

Szerettem járni az Olvasóterembe, mert otthonos volt a hangulata. És bár politikailag 1951-53 között még nagyon vigyáztak arra, hogy ne hangozzék el semmi olyan, ami hátráltathatja a szocializmus építését, ez Sztálin halála után hónapról-hónapra megváltozott. 1954-ben már a lengyel újságok izgalmas írásai miatt is érdemes volt néha beugrani a Váci utcába és átnézni a legújabb sajtót. Ez az idő szak külön tanulmányt érdemelne, mert én például valószínűleg nem játszottam volna olyan szerepet az 1956 októberi huszonharmadiki tüntetés előkészítésében, ha nem vagyok történetesen lengyel szakos- és azzá csak 1954 szeptemberében lettem a bölcsészkaron. (Az első évet még magyar szakon végeztem, tehát velem indult újra a lengyel nyelvoktatás az ELTE-n).

De itt ugrottam egyet, mert még mielőtt elkezdtem volna egyetemi tanulmányaimat az a szerencse ért, hogy három hónapra Varsóba utazhattam a Magyar Írószövetség ösztöndíjával. Erre a lehetőségre Vas István hívta fel a figyelmemet, majd őmiután az Írószövetségben már be-bejártam fiatal írók találkozóira és ismertek ott Erdős László támogatta fordítói ösztöndíj-kérelmemet és 1953 szeptember közepén már repültem is Prágán keresztül Varsóba. (Az egyetemtől kaptam mentesítést, pontosabban megengedték, hogy az előadások látogatása nélkül az első szemeszter anyagából külön levizsgázhassak). Ez a három hónap nagyon fontosnak bizonyult mind emberi, mind szakmai szempontból; azóta se töltöttem ennyi időt, ennyire kedvező körülmények között Lengyelországban, s amikor visszajöttem Budapestre már nem csak a nyelvet beszéltem elég folyékonyan, hanem a kortárs lengyel irodalomban is jobban tájékozódtem, mint legtöbb fordítótársam.

Úgy emlékszem, valamikor 1954-ben jött létre a Lengyel Fordítói Munkaközösség, amelyiknek munkásságát az Olvasóterem is támogatta. Ennek öten voltunk tagjai: rangidősként Mészáros István, a Sienkiewicz-fordító, aztán Radó György, Kemény Ferenc, Kerényi Grácia, s végül én, a csapat benjáminja. Mi öten néha összeültünk, megvitattuk egymás fordításait, elmondtuk újabb fordítói terveinket. Ez a munkaközösség főleg nekem volt hasznos, mert Radó, aki oroszból is fordított, már akkor megismertetett Borisz Paszternák költészetével és vagy ő, vagy Kemény öközvetítették a Cseh Kultúrához, ahol Zádor István igazgató kérésére később számos modern cseh költőt is fordítottunk 1955-56-ban. Kerényi Gráciával akkor barátkoztam össze, s ez a barátság még külföldre távozásom is tartott, s r

okkal Varsóban vagy Dobogók n, egészen Grácia

1955 nyarán én a budapesti Lengyel Olvasóteremben olvastam Adam Wazyk nagyjelentőségű hosszú versét, aminek *Poemat dla doroslych* (Költemény felnőttek számára) volt a címe. Wazyk, a háború alatt a Szovjetunióban alakult lengyel hadsereg komisszárja és utána évekig a szocialista realizmus szószólója, kiábrándult a sztalinizmusból, másszóval a öszocializmusnaköcsúfolt szovjet mintájú államkapitalizmusból, s ennek versben adott hangot. Igaz, hogy a szerkesztő, aki ezt a verset hetilapjában leadta, hamarosan leváltották, és Wazyk neve felkerült a öveszélyeső revizionisták listájára, de a versnek óriási visszhangja támadt ó Lengyelországban és Magyarországon is. Én ezt a Wazyk-recepciót azzal segítettem elő, hogy sebtében lefordítottam a verset és azt kéziratban terjesztettem; nem tudom, Tardos Tibornak, aki később idézett belőle egy cikkében, ez került-e kezébe, vagy franciául olvasta-e a verset. De ez a vers és az ehhez hasonló írások mindenképpen előkészítették a Magyar Októbert, vagyis azt a forradalmat, ami a világtörténelemben először rövid időre megdöntötte a kommunista párt egyeduralmát. 1956 október 23-án reggel Adam Wazyk Budapestre érkezett a Magyar Írószövetség meghívására és beszélni szeretett volna Bem-szobornál, de ott olyan hangzavar fogadta, hogy végül is letett erről a szándékáról. Az én utolsó emlékem az Olvasóteremből is ehhez a naphoz fűződik: miután már október 22-én délután eldöntöttük, hogy másnapra diáktüntetést szervezünk óa lengyel demokratizálódásö támogatására, 23-án délelőtt lengyel zászlókat próbáltunk szerezni az Olvasóteremből. Azt azonban zárva találtuk és a nagy zörgetésre kijött rémült Sásdi-anyós is csak azt tudta mondani, hogy sajnos nincsenek(!) zászlóik. Így aztán a bölcsészkaritüntetésen látható néhány lengyel zászló tulajdonképpen csehszlovák zászló volt, középen összetöve- így kijött a fehér-piros. Viszont a lengyelektől elválaszthatlan az a jelszavunk, ami október huszonharmadika egyik öslágereö volt: öLengyelország utat mutat- kövessük a magyar utat!ö Így fonódott össze egy pillanatra ezeltt majd ötven évvel két szeretett országom történelme.